

лише до братовбивчої війни, як у багатостраждальній Югославії. Бо ж для Симоненка й сьогодні, наприклад: «Львівський церковний собор 1946 року поставив, здавалося б, остаточну крапку в історії уніатства».

Невже комуністи не знають, що ще 7-го грудня 1965 року Папа Павло VI під час Другого Ватиканського Собору в присутності тисяч католицьких єпископів скасував акт анафемати від 16-го липня 1054 року, а відповідно вчинив і Патріарх Вселенської Православної Церкви; що поміж Східною і Західною Християнськими Церквами йдуть постійні богословські діалоги, які 1993 року привели до взаємовизнання їх Церквами-Сестрами; що ці Церкви відмовилися від конфронтації, взаємозвинувачень та згодилися «передати в забуття» прикрі образи в минулому? Знають! Але гріхи минулого, ідеологічна зашореність і сліпа ненависть до інакомислячих штовхають їх до політичного реваншу, до сіяння ворожнечі, надіючись на чиєсь історичне безпам'ятство чи неосвіченість.

Ми знаємо і віримо, що Україна незворотно стала на шлях демократії та прогресу, що права віруючих, гарантовані Конституцією України, будуть забезпечені. Тому підносячи щирі молитви до Господа нашого Ісуса Христа, надіємося на Боже Благословення для рідної України та її Боголюбивого і працьовитого народу.

Єднаймося ж, **як заповідав нам Христос** (Ін. 17:22), і це буде достойним кроком до зустрічі благословенного Світлого 2000-ліття Різдва нашого Спасителя!

Олександр Уткін (Україна)

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО СВОБОДУ СОВІСТІ ЯК ПОКАЗНИК ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

З перших років існування церкви, як організованої структури, її ієрархи намагались встановити певні відносини з органами влади, зайняти чільне місце в суспільстві і закріпити свій статус в законах країни, в державно-церковній політиці, виходячи з принципів свободи совісті, свободи діяльності всіх релігійних течій.

В історії людства відомі декілька основних типів взаємовідносин держави і церкви. 1) Повна залежність церкви від держави, тобто система цезарепапізму, в якому главою церкви є цар (колишня Візантія, згодом ряд держав на Сході і Заході, де існували державні церкви). В царській Росії проводилась політика західної “державної церковності”. 2) Переплітання церкви і держави, де церква підпорядковувала собі державу - система папоцезарства, що існувала в середньовічних країнах Заходу. 3) Відокремлення церкви від держави, як важливий елемент свободи совісті, характерне для новітньої історії, іноді називається північно-американською системою, бо вперше це було зафіксовано в Конституції США. Релігія розглядається як приватна справа громадян, які мають право вірити чи не вірити, церква існує на свої власні кошти. 4) В сучасних умовах формується правова держава, в якій між церквою і державою повинна бути гармонія, оскільки вони служать всьому суспільству. Гуманізм права, відображаючи в праві соціальні відносини, ідеї та погляди, що відповідають інтересам гармонізації особистості, розширюють в межах необхідного свободу вибору її діяльності і поведінки, в тому числі і свободу совісті, підвищують гідність людини на основі мислення, що засуджує і відкидає будь-які форми насилля і беззаконня. Правова держава цінує морально-виховну роботу церкви, вбачає в ній “корпорацію вищого порядку”, закріплює свої відносини з церквою в законах. Пануватиме верховенство законів, а Конституція країни займатиме провідне місце в структурі джерел права. Пануючої церкви в правовій державі немає, зафіксовано рівноправ'я всіх релігій.

Національне відродження України в 1917 р., утворення її державності ставило на порядок денний питання взаємовідносин держави і церкви, статусу церкви. У

вирішенні релігійних проблем уряди України 1920-х рр. мали певну концепцію державно-церковних відносин, виходили зі свободи совісті як конституційно-правової норми. Прагнення вільно визначити своє світорозуміння, закріпити його в Основному Законі України властиве для української державності. Центральна Рада, де переважали соціалістичні партії, не надавала великого значення церкві, проголосивши основні політичні і громадянські права і свободи, відродження національно-церковних традицій. Конституція УНР, затверджена Центральною Радою в останній день її існування, надавала громадянам України рівні права, незалежно від національності, віросповідання, ставлення людини до релігії взагалі.

В період гетьманату спочатку теж недооцінювалась роль церкви в житті нації, а на київську кафедру було обрано митрополита Харківського Антонія (Храповицького) - російського монархіста й противника української державності, що викликало протест багатьох українців. Правовими основами діяльності гетьманату стали "Грамота до всього українського народу" та "Закони про тимчасовий державний устрій України". Останній закон в розділі "Про владу" розглядав православну церкву як главенствующу, а віруючі всіх інших конфесій користувалися "вільним відправленням їх віри і богослужінням оної". "Основний державний закон УНР", що був проектом Конституції Директорії, підкреслював автономність Української православної церкви на чолі з патріархом в Києві, забезпеченість кожному "вільності сумління і віри", можливість зміни віросповідання, заборонялись засоби примусу для участі в релігійних обрядах. Визнані державою церкви були рівноправними, мали свою внутрішню автономію. В ст. 24 говорилось, що ніхто з громадян не може ухилитися від виконання публічних обов'язків з причини своїх релігійних переконань. Свобода совісті трактувалася як свобода сповідувати будь-яку релігію або ж не сповідувати ніякої, розвивати "вільність науки, навчання і наукових вислідів та дослідів", "вільність думки в слові, письмі, друку та в образній формі". Основні законодавчі акти свідчать, що, незважаючи на соціально-економічні обставини, військову і політичну нестабільність, почала формуватися тенденція демократичного правого регулювання взаємовідносин держави і церкви, надання громадянам України, церкві широких прав і свобод.

При соціалізмі керівництво країни звертало особливу увагу на діяльність церкви, яка вважалася нелояльною організацією щодо нового соціально-політичного ладу. Церква обмежувалася в правах, називалася феноменом минулих формацій і способу життя. Політико-правовий зміст державно-церковних відносин, свободи совісті цього періоду розкривався в Декреті про свободу совісті, Конституції СРСР, Конституції України, інших законодавчих актах. В силу різних причин в СРСР утверджувався консерватизм правової системи, порушувалися принципи демократії. Адміністративно-командна форма правління, деформувавши право, нормальні методи правового регулювання, знижувала престиж правових норм і сприяла ігноруванню законності. Для законотворчості 1945-1991-х рр. характерне надання законам спочатку політичного, ідеологічного, виховного значення, а потім уже юридичного.

Таких помилкових підходів до формування правового поля, в якому знаходяться інтереси людини, церкви і держави слід уникати в сучасній Україні. Її державна незалежність висвітлює нові аспекти конституційно-правового змісту державно-церковної політики і свободи совісті. Протягом 1991-99 рр. політика України щодо церкви в порівнянні з минулим періодом зазнала суттєвих змін, розвиваючись шляхом демократизації, орієнтації на стандарти і критерії міжнародного права, створення сприятливих умов для функціонування церкви. Релігійні організації отримали статус юридичної особи, значно збільшилась церковна мережа, розширилась сфера та географія діяльності церков. Конституція України, Закон про свободу совісті та релігійні організації стали основою регулювання відносин держави і церкви, гарантуючи мир і злагоду, реальність планів державотворення. Однак при реалізації державно-церковної політики в умовах системної кризи, посилення правового нігілізму з'явилися міжконфесійні конфлікти, що підривають стабільність держави. В регіонах конфлікти між церквами носять комплексний, багатоплановий характер. Конкретними причинами конфліктів між конфесіями є богословсько-канонічні,

історичні, культурно-духовні, політичні, соціальні, правові. Наявність міжконфесійних конфліктів свідчить про слабкість державно-церковної політики, невміння або небажання деяких органів державної влади на місцях усунути причини протистоянь. Завдяки нагромадженню ряду негативних фактів і явищ, неадекватної реакції владних структур на своєчасне розв'язання гострих і болючих проблем суспільства, нинішня церковна політика України не відповідає сучасним реаліям, оскільки не орієнтується на деполітизацію і гуманітаризацію релігійного життя, унеможлиблює радикальне зміцнення держави та підвищення її авторитету у світі, не гарантує усунення порушень релігійних прав і свобод. Тому державно-церковні відносини потребують удосконалення, гармонізації стосунків держави і церкви.

Використовуючи ті положення права, що “працюють” на цивілізовану і демократичну Україну, доцільно розробити нову концепцію державно-церковної політики, визначити пріоритети держави в цій сфері, передбачивши їх вирішення в комплексі національно-культурних, соціально-політичних, правових та інших проблем. Подолання деструктивних процесів у суспільстві, що впливають на зміст взаємовідносин владних структур з церквою, - одна із необхідних передумов розбудови демократії, утвердження гуманітарної політики як важливих показників життєдіяльності суспільства.

Марія Лубська (Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ

Суспільні переміни в Україні, ознаменовані здобуттям державної незалежності, відмовою від тоталітарної моделі політичного устрою і економічного ладу, обумовили якісно нову ситуацію в духовному житті народу України. За досить короткий час відбулась переорієнтація свідомості мільйонів людей на ті світоглядні і морально-етичні цінності, котрі раніше відкидалися офіційною загальнообов'язковою ідеологією. Ідейні постулати тоталітаризму, що не відповідали об'єктивним процесам суспільного розвитку, зазнали краху, як тільки захиталася їх єдина опора — всевладдя партійно-державної диктатури. Значимість проблем, пов'язаних із утвердженням свободи совісті і функціонуванням релігії в суспільстві, в сучасному світі важко переоцінити. Церковні організації залишаються одними з найбільш стійких соціальних інститутів.

Релігійний фактор часто грає помітну роль при виробленні засад внутрішньої і зовнішньої політики держав, при вирішенні геополітичних проблем. Релігійний аспект у міждержавних чи міжнаціональних відносинах зберігається й донині, відіграючи як прогресивну (консолідує, національно-визвольну, миротворчу) роль, так і деструктивну (поглиблення протиріч, ущемлення прав інаковірців, посилення експансіонізму, шовінізму тощо).

Як підтверджує історичний досвід багатьох народів і держав (в тому числі і України), ігнорування чи помилкове вирішення проблем взаємовідносин держави і церкви, ролі церкви у житті суспільства і міжконфесійних відносин може мати для них вкрай небажані, а інколи і катастрофічні наслідки.

Як суверенна держава, член Ради Європи, Україна приєдналась і бере участь в реалізації основоположних міжнародних угодах з прав людини, захисту свободи віросповідань. Американський Білль про права, французька Декларація прав людини та громадянина, Загальна декларація прав людини, нарешті Європейська конвенція захисту прав і свобод людини — це і орієнтири, і суть уявлень про критерії та стандарти прав і свобод особистості. Підняти до рівня цих стандартів, забезпечити